

CARNEY E.S. GAVIN AND THE HARVARD SEMITIC MUSEUM, *Imperial Self-Portrait: The Ottoman Empire as revealed in the Sultan Abdul Hamid's Photographic Albums. Presented as Gifts to the Library of Congress (1893) and the British Museum (1894), A Pictorial Selection with Catalogue, Concordance, Indices and Brief Essays*, Harvard University. *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 12, 1988, özel sayı, XI+302 sayfa. Metin içi fotoğraflarla doludur.

Fotoğrafın kıymetli bir tarihî kaynak sayılması çok yakın bir geçmişe dayanır. Hızlı bir değişim içine giren dünyamız, geçen yüzyıllardan kalma binaları ortadan kaldırılıp yenileri getirme işine biraz fazla daldığı için, her türlü sosyal alandaki bir ani değişiklik araştırmacıları hayretler içinde bırakmaktadır. Fotoğrafın 150. yılı yakın bir geçmişte kutlandığı sıralarda bunun ülkemize girişi de matbaa gibi asırlarca ölçülen bir gecikmeyle değil, fakat çok kısa bir zaman zarfında gerçekleşti. Bunun sosyal nedeni üzerinde fazla durmadan, elimizdeki derginin özel sayısının getirdiği özelliklere değinmek bile yeterlidir.

Başlığın ne kadar uzun olduğunu görmek bile, önce ithal ettiğimiz bu teknolojik bilginin bir süre sonra bir sanat olayı olarak ihracı bile gerçekten şaşkınlık yaratıyor. Dünyanın iki ünlü kitablığında böyle bir tarih kalıntısının nasıl seyahat ettiği ve burada bulunduğu hatta ne gibi araştırmalara konu olduktan sonra şimdi ne gibi araştırmalara konu edileceği bile merak konusudur. Böyle bir cesaretli işin içine giren derginin sayın editörleri Şinasi Tekin ile Gönül Alpay Tekin, şimdiye kadar vesika fotokopilerin bazen insanı ürküten görüntülerinden sonra, şimdi bizleri tarihin derinliklerine bir hoş görüntü ile gezdirmeleri büyük bir kazançtır. Çok büyük bir şansa sahip olarak bu derginin içine dahil edilen 166 tane fotoğraf, böyle bir kaynak aracılığı ile sonraki nesillere aktarıldığı zaman, bir takım intihaller sayesinde de başka yayınlara geçecektir. Fakat her bir görüntüye değer veren araştırmaları asla ihmal etmemek de alıntı yapanların muhakkak yapmaları gereken bir değer-bilirlik olacaktır.

Fotoğrafların macerası üzerinde bir kısım araştırmaları yazanlar sırasıyla şu kişilerdir:

Nurhan Atasoy, "İstanbul'daki İkinci Abdülhamid Albümleri," s. III-IV. Bunun İngilizcesi s. V-VI'da bulunmaktadır. Araştırmacının verdiği bilgiye göre sayıları 800'e kadar çıkan fotoğraf albümleri, ülkenin dışarda tanıtımı için hazırlanmış hediyelerdir. Yurtdışı için hazırlanan albümlerin büyük bir kısmı 1880 yılında hazırlanmıştır. Bir de kıymetli bir katalog neşirini haber verir.

N. Atasoy, "Acknowledgements," s. VII-XI, başlığını taşıyan yazıda, bu işin gerçekleşme evresi ve katkıda bulunanları anlatılmış. Historical Introduction: Abdul-hamid's Gift-Albums as an Imperial Self-Portrait, s. 1-50. Carney Gavin tarafından hazırlanan bu bölüm, elimizdeki malzemenin yararlanılışı, tarihî geçmişi ve bu tip çalışmaların nasıl geliştiği ve en son olgunluk evreleri üzerinde durduktan başka yararlanan kişilerin de adları verilmeğe başlanmıştır. Her ne kadar araştırmacılar buradan sağladıkları görüntü ve malzemeleri eserlerinde zikreder görünürler bunlardan habersiz yapılan aktarmalara yer verilmez ve kendi ellerindeki malzeme gibi tanıtırlar. Bu tarz büyük kataloglama çalışmalarında, istifade, eden-

lerin zikri, sonradan yapılan kaynakça çalışmaları için çok yararlıdır. Bu kısmın sunucusu, kaynağın nasıl oluştuğu üzerinde uzun bir açıklamada bulunmakta ve geliş yolları hakkında çok detaylı bilgi vermekle, bu tip kahlınların Batı âleminde nasıl oluştuğu ve bunları yaratlanların becerileri yanında, devam ettirenlerin de becerilerini tarih sırası içinde belirtmektedir. Böylece kaynağın oluşması, belirli bir kültür ve siyasî dönemimizi aydınlatmaktadır. XVI. yüzyılda Baron Busbecq ile başlayan ülkemizden kitap götürme işi, XIX. yüzyılda muhtelif görüntülerin nakli ile devam etti. Bu girişim şimdi ülkemizdeki neşredilmeden Batıdaki uzantısının yayınına sağlamıştır. Fotoğrafçılığın bütün bir İmparatorluk sınırı içinde yayılışı hakkında da bilgi veren satırlar, fotoğrafçılar hakkında bilgiyi eksik etmiyor. Memleketimizde aynı zamanda yeni bir iş alanı olması ve günlük ihtiyaç ile görüntü güzelliğinin etkisini de birleştiren unsurların, son zamanlarda epey değer kazandığı görülmektedir. Şimdi birer tarihî anı olarak kitaplıklarda kalmaları yanında, canlılıkları resimlere yansıyor. Nitekim resimlerin de sıralanışı belirli bir metot sonucu tamamlanmış. Dört kategoriye ayrılan fotoğrafların her biri için hangi albümlerde buldukları üzerinde listeler çıkarılmış fakat sayfalar içinde okuyan ile resim başbaşa kalmaktadır. Her sayfada neden iki hatta üç görüntü yok diye de esef edilebilir. Bununla beraber rastgele çevrilen bir sayfada, mesela 57. sayfada “Beyoğlu’nda Bir Sokak” diye isimlendirilen resme Fransızca olarak “Une rue à Pera” diye bir not ilâvesi ile albüme bulunduğunu anlıyoruz. Buradaki tramvay yolu, Beyoğlu’nun esas anacaddesi olduğunu belirtir. İki elin parmakları kadar insanın devrin kıyafetleri ile geçişi bile bir belgedir. Okullar için verilen örnekler arasında, s. 170 ile 173 arasında kız öğrencilerin poz vermiş olmaları bir tarihçi kadar eğitim bilimcilerinin de vazgeçilmez kaynaklarından birisidir. Üsküdar Kız Sanayi Mektebi Talebâtı, Mekteb-i Edeb Husûsî Talebâtı gibi görüntüler, acaba kaç eğitimcinin dikkatini çekecektir? Son resimler arasında İstanbul’da yolcu taşıma işinde kullanılan yandan çarklı vapurların görüntüleri bulunmaktadır. Son bir hatırası 30 yıl kadar evvel kaybolan bu görüntüler, İstanbul Boğazı’nda işleyen en eski birer ulaşım aracı olduğunu kitaplarda okumaktan başka bu albümlerden birer fikir sahibi olacaklardır.

Böyle bir dergi içinde bir de ülkemizdeki fotoğrafçılığının 1839-1919 yıllarını anlatan esere tanıtma yazısı eklenmiş olması yerinde bir tutumdur. Harvard Semitic Museum’dan Carney E.S.Gavin tarafından yazılan bu tanıtma içinde, komşularımızda çıkmış neşriyata da yer verilmekte ve fotoğrafçılığın Ortadoğu medeniyetlerindeki yerine değinilmektedir.

Bu çalışma örnek bir işbirliğine de delil olacak niteliktedir. Böyle cesaretli bir girişim sonunda belirli bir dönemimizin kültür varlıklarına dikkati çekenleri ve değerli kılavuz kazandıranları kutlamamız kaçınılmaz bir borcumuzdur.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU